

‘Mijn club is jouw club’? Etnische segregatie in het verenigingsleven

door Dingeman Wiertz

Oorspronkelijk artikel: Wiertz, D. (2016). Segregation in Civic Life: Ethnic Sorting and Mixing across Voluntary Associations. *American Sociological Review*, 81(4), 800-827.

De integratie van etnische minderheden in de Nederlandse samenleving is sinds jaar en dag een heet hangijzer in het maatschappelijke debat. Aan het begin van deze eeuw onstond bijvoorbeeld tumult toen de publicist Paul Scheffer (2000) in het *NRC Handelsblad* een betoog presenteerde over het ‘multiculturele drama’, waarin hij inging op de naar zijn inzicht falende integratie van Moslim-immigranten. Sindsdien heeft het integratievraagstuk zijn plek onder het publieke vergrootglas niet verloren. Dit is onder meer als gevolg van de oververtegenwoordiging van niet-Westerse minderheden in cijfers over schooluitval, armoede en criminaliteit, maar ook radicaliseringstrends onder groepen Moslim-jongeren.

Tegen de achtergrond van deze maatschappelijke discussies hebben sociaal-wetenschappers de laatste decennia niet stilgezeten. Hierdoor weten we inmiddels veel meer over de integratie van etnische minderheden op scholen, in buurten, op de arbeidsmarkt, in termen van politieke participatie, en op het gebied van huwelijksrelaties. In een recente studie heb ik me gericht op etnische integratie in een ander samenlevingsdomein, dat tot nu toe onderbelicht is gebleven, namelijk het verenigingsleven. Men kan hierbij denken aan een breed scala aan verenigingen, maar ik heb me geconcentreerd op buurt-, sport- en andere vrijetijdsverenigingen.

Het is bekend dat Nederland voorop loopt in internationale rankings waar het gaat om betrokkenheid in clubs en verenigingen. Dit geldt zowel voor het lid zijn als voor het doen van vrijwilligerswerk. Het CBS merkte Nederland in 2015 zelfs aan als ‘Europees kampioen vrijwilligerswerk’. De relevantie van dergelijke statistieken ligt in het feit dat in zowel onderzoeks- als beleidskringen regelmatig betoogd wordt dat een actief verenigingsleven de maatschappelijke cohesie kan bevorderen. Dit idee is terug te vinden in Robert Putnam’s invloedrijke boek *Bowling Alone* uit 2000, evenals in de nota *De Doe-Democratie* van het Kabinet Rutte II en in verschillende speeches van de voormalige Britse premier David Cameron over zijn geesteskind *The Big Society*.

Het optimistische uitgangspunt van deze visies is dat betrokkenheid in clubs en verenigingen individuen in staat stelt om in contact te komen met mensen met wie ze anders in hun dagelijkse leven weinig van doen zouden hebben. En dit contact zou bovendien plaatsvinden in het kader van een positieve gezamenlijke missie. Volgens deze logica zouden ook etnische minderheden en de autochtone bevolking dichter tot elkaar kunnen komen binnen bijvoorbeeld sportclubs of buurtverenigingen. De cruciale vraag die zich hier echter aandient is hoe realistisch het is dat zulke inter-etnische uitwisselingen binnen clubs daadwerkelijk tot stand komen. Brengen verenigingen mensen van verschillende afkomst inderdaad bij elkaar, of is er juist sprake van sterke etnische segregatie in het verenigingsleven?

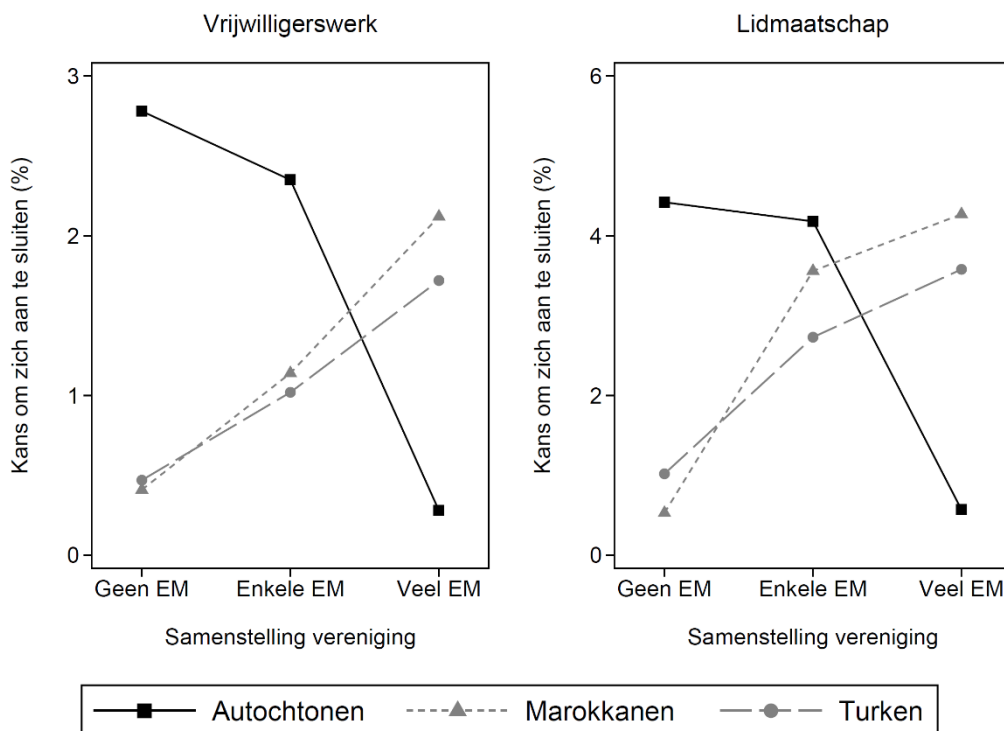
Om een antwoord op deze vraag te vinden heb ik enquête-data van de Nederlandse Levensloopstudie (NELLS) onder de loep genomen, verzameld door Jochem Tolsma, Gerbert Kraaykamp, Paul de Graaf, Matthijs Kalmijn en Christiaan Monden. Deze studie heeft in 2009 zowel autochtonen als eerste- en tweede-generatie Turkse en Marokkaanse immigranten (verspreid over het land en in de leeftijd 15 tot 45) ondervraagd over tal van onderwerpen, inclusief hun participatie in sport-, buurt- en andere vrijetijdsverenigingen. Dezelfde respondenten zijn vervolgens in 2013 nogmaals ondervraagd. De NELLS bevat niet alleen veel respondenten van Turkse en Marokkaanse afkomst, maar vraagt leden en vrijwilligers ook naar de etnische samenstelling van hun verenigingen, en brengt in beeld wie zich tussen 2009 en 2013 bij verenigingen hebben aangesloten of zich ervan hebben afgesplitst.

Mijn analyses tonen allereerst aan dat mensen van Turkse en Marokkaanse origine minder actief zijn in verenigingen dan hun autochtone tegenhangers. Ze zijn minder vaak lid (64 versus 77 procent) en doen minder vaak vrijwilligerswerk (24 versus 39 procent). Wat hierbij vooral interessant is, is dat deze verschillen volledig worden veroorzaakt door een sterker verloop onder Turkse en Marokkaanse leden en vrijwilligers. Deze groepen sluiten zich weliswaar even vaak als autochtone Nederlanders bij verenigingen aan, maar haken vervolgens sneller af. Dit grotere verloop is vanzelfsprekend een struikelblok voor het opbouwen van duurzame inter-etnische relaties binnen verenigingen.

Maar er gaat meer schuil achter deze patronen. Algemene participatiegraden laten immers niet zien in hoeverre er sprake is van etnische segregatie in het verenigingsleven. Als we daarnaar kijken, vallen de eerder genoemde verschillen volledig in het niet. Turkse en Marokkaanse Nederlanders sluiten zich voornamelijk aan bij clubs met veel etnische minderheden onder hun

leden, ook al zijn dergelijke clubs slechts schaars voorradig in het verenigingslandschap. Voor autochtonen is er een vergelijkbaar patroon. Voor hen is de kans dat ze zich aansluiten bij een club zonder ook maar één lid van een etnische minderheid bijna tien keer zo groot als de kans dat ze actief worden voor een club met meer dan enkele van zulke leden. Figuur 1 hieronder illustreert deze verbanden (waarbij ‘EM’ staat voor ‘etnische minderheden’).¹

Figuur 1 Voorspelde kansen om zich als lid / vrijwilliger bij een vereniging aan te sluiten, per etnische groep en als functie van de etnische samenstelling van verenigingen



Kort gezegd: wanneer autochtonen en etnische minderheden zich aansluiten bij verenigingen, dan gebeurt dit in de regel niet bij dezelfde verenigingen. Beide bevolkingsgroepen leven in sterke mate langs elkaar heen in het verenigingsdomein, in grotendeels gescheiden werelden. Vanuit dit oogpunt lijkt het er dus op dat clubs en verenigingen bestaande sociale scheidslijnen eerder benadrukken en mogelijk zelfs versterken, in plaats van deze te doen vervagen.

¹ De kansen in Figuur 1 gelden per verenigingstype (bv. buurtverenigingen). Zo hebben autochtone Nederlanders die in 2009 *geen* vrijwilliger waren van een buurtvereniging zonder etnische minderheden, een kans van 2.8 procent om zich daar in 2013 als vrijwilliger bij aangesloten te hebben. Dit percentage is hetzelfde voor sportclubs en andere vrijetijdsverenigingen. In totaal hebben autochtone Nederlanders die in 2009 niet als vrijwilliger actief waren dus een kans van $3 * 2.8 = 8.4$ procent om zich in 2013 als vrijwilliger bij een buurt-, sport- of andere vrijetijdsvereniging zonder etnische minderheden aangesloten te hebben.

Hoe valt deze etnische segregatie in het verenigingsleven te verklaren? Mijn analyses suggereren dat het geen kwestie van onwil is: de segregatie-tendensen zijn niet simpelweg een weerspiegeling van gevoelens van inter-etnische vijandigheid of een voorkeur voor ‘ons soort mensen’. Dit geldt voor zowel de etnische minderheden als de autochtonen. Een andere optie is dat de segregatie voortkomt uit de samenstelling van familie- en vriendschapsnetwerken. Deze netwerken vormen namelijk belangrijke rekruteringskanalen voor nieuwe leden en vrijwilligers en zijn op hun beurt eveneens sterk gesegregeerd. Ook voor deze theorie leveren mijn analyses echter weinig bewijs.

De sleutel tot de etnische segregatie in het verenigingsleven lijkt bovenal te liggen in de etnische segregatie die bestaat tussen buurten. Meer nog dan vrienden of familie, blijken buurtcontacten het meest invloedrijk voor de rekrutering van nieuwe leden en vrijwilligers. Daarnaast zorgt de ongelijke verdeling van etnische groepen tussen buurten ervoor dat er in ieders directe woonomgeving slechts een beperkt ‘menu’ van clubs en verenigingen beschikbaar is. In een achterstandswijk van een grote stad kan het daarom flink zoeken zijn naar een vereniging *zonder* leden van een etnische minderheid, terwijl in veel dorpsgemeenten verenigingen *met* leden van een etnische minderheid juist weer dun gezaaid zijn. Op deze wijze wordt etnische segregatie tussen buurten gereproduceerd in het verenigingsleven.

Terugkomend op de optimistische verwachting dat een actief verenigingsleven bijdraagt aan meer sociale integratie, moet ik concluderen dat dit zonder verdere maatregelen niet erg realistisch is. Er zal dan eerder een ‘spontane apartheid’ tussen etnische minderheden en autochtone Nederlanders resulteren. Zoals op veel beleidsterreinen het geval is, geldt ook hier dat wondermiddelen niet bestaan. Naast het stimuleren van mensen om zich aan te sluiten bij clubs en verenigingen, is het minstens evenzeer van belang om ervoor te zorgen dat mensen daarna betrokken *blijven*. Verder dient een dergelijk activeringsbeleid tevens aandacht te besteden aan de specifieke verenigingen waarbij men zich aansluit, alsmede etnische segregatie in andere domeinen van de samenleving.

Ondanks deze grijze bespiegelingen gloort er overigens ook licht aan de horizon. Wanneer Turken en Marokkanen zich namelijk ‘tegen de stroom in’ toch aansluiten bij verenigingen met vrijwel enkel autochtone leden, dan leidt dit niet tot sneller afhaken. En hetzelfde kan gezegd worden voor autochtone Nederlanders. Met andere woorden, zodra men eenmaal over de eerste ‘diversiteitsdrempel’ heen is, treedt er geen verdere segregatie meer op.